

فرایند و سازوکار پروژه نفوذ بر مبنای دیدگاه مقام معظم رهبری

محمد پورکاوه دهکردی*

سیاوش صلواتیان**

چکیده

مقاله حاضر درصدد است با بررسی مجموعه بیانات و سخنرانی‌های رهبر معظم انقلاب در رابطه با موضوع «پروژه نفوذ»، به مفهوم‌سازی آن بپردازد و سپس فرآیند و سازوکار نفوذ را از منظومه فکری رهبر انقلاب استخراج کند. به همین منظور برای دستیابی به فرآیند و سازوکار موردنظر از روش نظریه پردازی داده بنیاد استفاده شده است. بنابراین از همه سخنرانی‌های ایشان در موضوع نفوذ استفاده شده است و با سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی به تحلیل داده‌ها پرداخته می‌شود. مدل نهایی نفوذ که از بیانات رهبر معظم انقلاب بدست می‌آید به‌طور کلی شامل شش بخش «مقدمات نفوذ»، «روش‌های نفوذ»، «مقابله با نفوذ»، «زمینه‌سازان نفوذ»، «دامنه و وسعت نفوذ» و «نتایج نفوذ» است. به نظر می‌رسد شناسایی فرآیند و سازوکار نفوذ می‌تواند به فهم بهتر نظام گفتمانی مقام معظم رهبری، در این خصوص کمک کند و مبنایی برای استخراج راهبردهای اجرایی در جهت مقابله با این مانع بزرگ در راه انقلاب اسلامی باشد.

واژگان کلیدی

نفوذ، اندیشه سیاسی، مقام معظم رهبری، جنگ نرم.

pourkaveh.mohammad@gmail.com

salavatian@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۸/۲۵

*. کارشناسی ارشد مدیریت رسانه، دانشگاه صداوسیما

** عضو هیئت علمی دانشکده ارتباطات و رسانه دانشگاه صدا و سیما.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۴/۱۲

طرح مسئله

هشدارها و تذکرات مقام معظم رهبری برای حفظ انقلاب اسلامی در چند ماه اخیر باعث شکل‌گیری حوزه جدیدی از مطالعات مرتبط با انقلاب اسلامی گردیده است. موضوعی که با توجه به شرایط کشور پس از حصول توافق هسته‌ای و قرار گرفتن در دوران پسابرجام، بیش‌ازپیش مورد توجه رهبر انقلاب قرار گرفته است، موضوع نفوذ است. نفوذی خزنده و درعین‌حال همه‌جانبه. «ما مواجهیم با یک حمله همه‌جانبه فرهنگی، اعتقادی و سیاسی اعلام نشده؛ یعنی شما حالا که من دارم می‌گویم، قاعدتاً از من قبول می‌کنید لکن اطلاع ندارید از آنچه دارد اتفاق می‌افتد؛ بنده اطلاع دارم از روش‌های مختلفی برای ضربه‌زدن به جمهوری اسلامی استفاده می‌کند. «سه ابزار اساسی این روزها»ی دشمنان «تبلیغ ایران‌هراسی، تحریم و نفوذ است». (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۵/۱/۱) پروژه نفوذ که سومین ابزار اساسی دشمن است در واقع یک «جنگ نرم پیچیده برنامه‌ریزی شده، گسترده و همه‌جانبه نظام سلطه با جمهوری اسلامی است که مهم‌ترین هدفش تغییر باورهای مردم است». (همو، ۱۳۹۴/۷/۱۳)

اگر دشمن در عملیات نفوذ موفق شود، نتیجه‌اش شاکله‌ای از نظام جمهوری اسلامی است که در آن روح انقلاب اسلامی و اصول انقلاب دیگر وجود نخواهد داشت. «هدف اصلی از این جنگ نرم فکرشده و حساب‌شده، استحاله جمهوری اسلامی ایران و تغییر باطن و سیرت، با حفظ صورت و ظاهر آن است» (همو، ۱۳۹۴/۷/۲۰) در پروژه نفوذ، «تغییر انگیزه‌ها، شعارها، معارف انقلابی و اهداف بزرگ» (همان) در دستور کار است.

اگرچه برحسب ضرورت‌ها و مصالح عالی کشور، مسئله نفوذ در این مقطع و با صراحت بیشتر مورد تأکید رهبری معظم قرار گرفته است، اما پرداختن به آن در این برهه به معنی آن نیست که نفوذ یک پدیده و یک اتفاق و یا یک طرح مربوط به این زمان است و این تلاش رویکرد اخیر دشمنان ماست. نفوذ واقعیتی تاریخی است که همواره جزء تاکتیک‌های اصلی دشمنان بوده است و ملت ما در موارد بسیاری طعم تلخ بی‌توجهی به آن را چشیده است؛ اما شدت و ابعاد این پروژه در سال‌های اخیر گسترده‌تر شده است.

مقابله با تلاش دشمن برای انحراف اذهان، احتیاج دارد به روشنگری. «در این زمینه روشنگری لازم است؛ روشنگری بدون اتهام، بدون تهمت زدن، بدون مصداق معین کردن، اما روشنگری اذهان مردم؛ چیز لازمی است. حقیقت را باید بیان کرد که این وظیفه ما است». (همان) به همین دلیل است که باید به‌صورت مستدل و مدلل به روشنگری درباره نفوذ، ابعاد و اهداف فرایند پیچیده آن پرداخت و راه‌های مقابله با آن را برای مردم بازگو کرد. دلیل فریاد‌های هشدارگونه و روشنگرانه رهبر فرزانه انقلاب نیز به اوج رسیدن خطر نفوذ برای نظام اسلامی است. از این‌روست که باید در مقابل خط نفوذ به مقابله پرداخت؛

منافذ و ورودی‌ها را بست، به مقاوم کردن اقتصاد پرداخت، عرصه سیاسی را انقلابی به پیش برد، فرهنگ ایرانی - اسلامی را بر سر دست گرفت و در یک کلام جنگ نرم را جدی دانست. در این میان وظیفه نخبگان و دانشگاهیان، روشنگری برای مقابله با نفوذ است.

در ضرورت روشنگری درباره نفوذ دشمن نیز همین بس که مقابله با جریان گسترده نفوذ، نیازمند گفتمان‌سازی است. در میدان نبرد، مهم‌ترین موضوع، شناخت «جبهه» و «نقشه» دشمن است. همان‌طور که در جنگ نظامی، «هر طرفی که بدون شناسایی و دیده‌بانی و بدون دانستن وضعیت دشمن، چشمش را ببندد، سرش را پایین بیندازد و جلو برود، شکست خواهد خورد». (همو، ۱۳۶۹/۲/۱۲) در جنگ نرم هم اگر این دو عنصر شناسایی نشود، جنگ مغلوبه خواهد شد. به همین منظور جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی موظف به انجام پژوهش، گفتمان‌سازی و روشنگری به منظور اقناع مردم و مقابله با جریان نفوذ است زیرا به این واقعیت پی برده است که دشمنان وقتی که نمی‌توانند «تن»ها را تسلیم خود کنند باید «جان»ها را شیفته خود کنند. با توجه به اینکه عمده تحلیل‌ها و مباحثی که پیرامون تبیین نفوذ در کلام رهبری انجام شده است در غالب سخنرانی و غیر مدون بوده است، بر آن شدیم تا شاکله‌ای نظام‌مند و جامع از طرح فکری رهبر انقلاب در این حوزه ارائه دهیم. هدف پژوهش حاضر ارائه طرح کلی اندیشه رهبر معظم انقلاب اسلامی در مقوله فرایند و سازوکار نفوذ است و تلاش دارد تا با بررسی بیانات و گفتارهای معظم‌له به منظومه فکری ایشان در حوزه نفوذ دست یابد.

پیشینه پژوهش

تاکنون پژوهش‌های بسیاری در زمینه جنگ نرم و تهاجم فرهنگی انجام شده است. از مهم‌ترین این پژوهش‌ها می‌توان به مواردی که در ادامه آورده شده، اشاره کرد.

جدول ۱. پیشینه پژوهش

مهم‌ترین یافته‌ها	روش استفاده‌شده	اهداف و سؤالات اصلی	نویسندگان	ردیف
برای مقابله هدفمند، اصولی و برنامه‌ریزی شده با این تهاجم لازم است مدیریت متمرکز و هدایت‌کننده‌ای در امور فرهنگی به وجود آید و با توسل به ابزار و نیروی فرهنگی، تهاجم فرهنگی دشمن را علاج و تأثیر آن را خنثی کند. برخلاف سایر نبردها که سرزمین محورند، نبرد نرم علیه اذهان و افکار یا اعتقادات شکل می‌گیرد. دفاع نرم با ایجاد خاکریز مطمئنی شکل می‌گیرد که حاصل کاربرد یا هدایت مجموعه‌ای از نشانه‌های همسو و هدفمند در قالب مفاهیم منطقی و سناریوهای سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی است.	اسنادی؛ توصیفی - تحلیلی	ماهیت جنگ نرم و راه‌های مقابله با آن از دیدگاه مقام معظم رهبری	جزایری، ۱۳۹۰	۱

مهم‌ترین یافته‌ها	روش استفاده‌شده	اهداف و سؤالات اصلی	نویسندگان	ردیف
قدرت اقناع‌سازی شالوده اصلی قدرت نرم است. دامنه تأثیر قدرت نرم به شکل دادن به اولویت‌های دیگران استوار است. الگوی رفتار غیرمستقیم برای موقعیت و جایگاه هژمونیک، ایفاگر نقش اعتمادسازی در باورها و افکار دیگران خواهد بود؛ بنابراین بهره‌گیری از عناصر قدرت نرم نزد دولتمردان آمریکا اهمیت دوچندان یافته است.	اسنادی؛ توصیفی - تحلیلی	اثرگذاری قدرت نرم را با تکیه بر دو عنصر فرهنگ و فناوری بررسی می‌کند.	کتابی، یزدانی و رضائی، ۱۳۹۱	۲
در مکتب سیاسی رهبری نظام، سیاست خارجی نیمی از نظام سیاسی و دیپلماسی ابزار کارآمد اقتدار نظام سیاسی است و جنگی است که همه سیاست‌مداران دنیا به آن مشغول‌اند. ارزش و جایگاه و تأثیر این جنگ نه تنها کمتر از جنگ‌های نظامی نیست بلکه در مواردی هم بیشتر است. در میدان دیپلماسی هرگز نباید به دشمن اعتماد کرد، چراکه دشمن هم به ما اعتمادی ندارد. نبرد میدان دیپلماسی، میدان نبردی واقعی است اما نبردی که پشت میز و با لبخند انجام می‌شود. حفظ استقلال و تکیه بر عزت اجتماعی لازمه سیاست خارجی است و جمهوری اسلامی با ملت دولت‌های دنیا و دولت‌های گوناگون عالم بنای همکاری و تفاهم دارد. البته نه با زورگوها و کسانی که می‌خواهند همه مسائل را با تکیه بر قدرت خودشان حل کنند. هدف نظام اسلامی راهی است که اسلام معین کرده است، نه در آن ظلم هست و نه تجاوز به حقوق انسان‌ها و نه بی‌اعتنایی به تجاوزاتی که ظالمان به مردم مظلوم روا می‌دارند. هدف جمهوری اسلامی، سعادت نسل بشر، عزت، خوشبختی و بهروزی امت واحده مسلمان است. نظامی که به نام اسلام است ولی در مقابل دشمنان خدا تسلیم می‌شود، دیگر جمهوری اسلامی نیست، جمهوری اسلامی آمریکایی است.	اسنادی؛ کدگذاری و مقوله‌بندی کیفی داده‌ها	سیاست خارجی ایران پس از انقلاب متکی بر چه رویکردی بوده است؟ آیا در همه مقاطع پابند به اصول اولیه خود بوده است؟	واعظی دهنوی، ۱۳۹۱	۳
استفاده از قدرت نرم مشروع از سوی کشورهای مورد هجوم در دفاع از خود با شیوه‌های نرم‌افزاری که به بازدارندگی و یا دفاع نرم منتهی خواهد شد را تحت عنوان جنگ نرم از مجرای مشروع مطرح می‌گردد. استفاده از قدرت نرم نامشروع توسط غرب در قالب فعالیت‌های سلطه‌جویانه و با عناوینی همچون عملیات روانی، جنگ روانی، جنگ رسانه‌ای، تهاجم فرهنگی، شیخون فرهنگی، قتل‌عام فرهنگی، ناتوی فرهنگی، سلطه فرهنگی، نبرد فرهنگی، جنگ فرهنگی، تهدید نرم و براندازی نرم تحت آوردگاه و عرصه جنگ نرم تلقی می‌شود.	اسنادی؛ میدانی، تحلیل کتابخانه‌ای	طراحی مدل کارکردی قدرت نرم	سلگی، ۱۳۹۱	۴
قدرت نرم برخلاف تصور رایج از قرن‌ها قبل از میلاد مورد توجه اندیشمندان و حکمرانان بوده است. منابع و کارگزاران قدرت سخت نیز می‌توانند نقش قدرت نرم را بازی کنند. پس از جنگ سرد، تأکید بر دموکراسی و حقوق بشر بر اهمیت قدرت نرم افزوده است. به دلیل محدودیت‌های اعمال قدرت نرم، در سال‌های اخیر قدرت هوشمند ابداع گردیده است که برآیند قدرت سخت و نرم است.	اسنادی؛ توصیفی - تحلیلی	تحلیل تاریخی جایگاه جنگ نرم در سیاست	امام‌زاده‌فرد، ۱۳۸۹	۵

مهم‌ترین یافته‌ها	روش استفاده‌شده	اهداف و سؤالات اصلی	نویسندگان	ردیف
جنگ نرم در قرن ۲۱ دارای ابعاد گوناگونی از جمله: بعد سیاسی: فعال نمودن دیپلماسی عمومی کشور؛ بعد اقتصادی: رفع مشکلات معیشتی؛ بعد اجتماعی - فرهنگی: جذب حداکثری و دفع حداقلی؛ بعد نظامی: وحدت برای ارتقاء آمادگی رزمی نیروهای مسلح.	اسنادی؛ توصیفی - تحلیلی	واکاوی ابعاد مختلف جنگ نرم در هزاره سوم	اصلانی، ۱۳۸۹	۶
بحران نفوذ از مفاهیم اساسی و کلیدی در علوم سیاسی و توسعه سیاسی است و تمامی دولت‌ها نیز هریک به شیوه‌ای با آن مواجه می‌شوند و ناچارند آن را در نظر بگیرند؛ زیرا بر تمامی تصمیمات نهادی و غیرنهادی آنها تأثیر می‌گذارد. بحران نفوذ دو بعد ساختاری و محیطی (بین‌الملل) دارد و بر ثبات دولت و قانون اساسی تأثیر می‌گذارد. دولت جمهوری اسلامی ایران برای مواجهه با بحران نفوذی جهانی شدن و ایجاد ظرفیت در حوزه‌های نهادی، سازمان‌دهی، مدیریت دولت و مدیریت عمومی لازم است نوآوری را به‌عنوان یک ابزار استراتژیک در ظرفیت‌سازی خود در نظر بگیرد. ظرفیت‌سازی به معنای ایجاد، بهره‌برداری و حفظ پایدار ظرفیت برای کاهش فقر، افزایش خوداتکایی و بهبود کیفیت زندگی مردم است. ظرفیت‌سازی متکی به منابع درونی جوامع محلی و تقویت قابلیت‌ها و امکانات موجود است.	اسنادی؛ توصیفی - تحلیلی	جهانی شدن چگونه ممکن است باعث بحران نفوذ در دولت جمهوری اسلامی ایران شود؟	آب نیکی، ۱۳۹۳	۷

ادبیات نظری پژوهش

در اینجا به بررسی و تعریف برخی مفاهیم مرتبط و ضروری برای درک بهتر مفهوم نفوذ می‌پردازیم.

یک. جنگ نرم

برای جنگ نرم اصطلاحات مختلفی وضع شده است. آنچه با عنوان جنگ نرم^۱ مطرح می‌شود در ادبیات غرب بیشتر به قدرت نرم^۲ شناخته شده است که زیربنای فکری آن اولین بار توسط جوزف نای به شکلی علمی مطرح شد. مهم‌ترین حوزه اعمال و تأثیرگذاری قدرت نرم بر طرف مقابل، حوزه رسانه است. «سان تزو» در کتاب «هنر جنگ» نکته‌ای را مطرح می‌کند و می‌گوید: «می‌شود جنگید، اما مهم‌ترین کار این است که شما در یک نبرد بدون جنگ، پیروزی را به دست بیاورید!» این همان عملیات روانی و جنگ نرم است.

از سوی دیگر، هزینه جنگ نرم بسیار کم‌تر از جنگ سخت است. (به نقل از محبیان، ۱۳۸۸)

1. Soft war.
2. Soft power.

دو. استعمار فرانکو

با سلطه غرب و در رأس آنها آمریکا بر رسانه‌ها در دو دهه اخیر، چهره جدیدی از استعمار به صحنه جهانی آمد که مقام معظم رهبری آن را «استعمار فرانکو» نام نهادند. در این شیوه ظاهراً قدرت‌های بزرگ سلطه‌ای بر کشورهای دیگر ندارند، اما سلطه فرهنگی، اقتصادی و سیاسی آن دولت‌ها به حدی است که تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌های دولت‌های دیگر در تمام عرصه‌های فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و ... باید در راستای منافع قدرت بزرگ شکل گیرد.

از نظر مقام معظم رهبری، استعمار فرانکو یک طبقه است که دولت‌هایی مثل آمریکا را هدایت می‌کند و مغز هدایتگر و قلب تپنده آن، محافل صهیونیستی و غیرصهیونیستی، سرمایه‌داری و کارتل‌های بزرگ تولیدی و تجاری با صدها وسیله تبلیغات، کانال‌های تلویزیونی و روزنامه‌های مختلف است.

استعمار فرانکو یا سلطه‌گری نوین، مبتنی بر ایجاد تغییر در جهان‌بینی، فرهنگ، باورها، بینش‌ها، رفتار و نگرش‌های سیاسی - فرهنگی بوده و با هدف تغییر نامرئی و نامحسوس فرهنگ و هویت ملت‌ها پایه‌ریزی شده است. در این نوع استعمار، سلطه فرهنگی بر سلطه نظامی مقدم است و رسالت اصلی بر عهده‌ی رسانه‌هاست و نه ادوات نظامی. البته ممکن است ادوات نظامی هم به کار گرفته شوند که تنها برای تقویت همان سلطه رسانه‌ای هستند.

برخی از ویژگی‌های استعمار فرانکو به شرح زیر است:

۱. اولویت سیطره فرهنگی بر سیطره نظامی؛
۲. از میان برداشتن امنیت فردی و اجتماعی؛
۳. ترویج عناصر فرهنگ بیگانه از طریق جاذبه‌های تولید رسانه‌ای (ماهواره، اینترنت، سینما و ...)
۴. وابستگی اقتصادی و گسترش بازار مصرف؛
۵. گسترش فرایندهای فردگرایانه (به انزوا کشاندن افراد و کم‌رنگ کردن مشارکت اجتماعی)؛
۶. ایجاد نابرابری افزون‌تر و ایجاد بحران‌های اجتماعی و فرهنگی و از خود بیگانگی فردی؛
۷. استفاده از حرب‌های تبلیغاتی و تکنیک‌های خاص نفوذ نظیر جنگ روانی، تحریف، ناامنی، ایجاد تعارض، اعتبار بخشی کاذب، تهدید و تطمیع، گسترش فحشاء، ارائه نظر به‌جای حقیقت، جوسازی، شایعه، سانسور واقعیت‌ها، ادامه حرب‌ها، توجیه کردن، شستشوی مغزی، القای یاس، دروغ، تشنج و التهاب، مظلوم‌نمایی، جعل خبر، تضعیف روحیه، جاسوسی، ایجاد ترس، تجاهل عمدی، استفاده از فساد. (به نقل از جلوانی و شاکری‌نژاد، ۱۳۹۲: ۵)

سه. تهاجم فرهنگی

تهاجم فرهنگی حرکتی است مرموزانه، حساب شده، با برنامه‌ریزی دقیق که با استفاده از شیوه‌ها و ابزار و

امکانات متعدد و متنوع برای سست کردن باورها، دگرگونی ارزش‌ها، انحراف اندیشه‌ها، تغییر و تبدیل آداب و سنن و نابودی اصول اخلاقی حاکم بر یک جامعه انجام می‌گیرد. رهبر انقلاب اسلامی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در این باره می‌فرماید:

تهاجم فرهنگی به این معنی است که یک مجموعه سیاسی یا اقتصادی برای اجرای مقاصد خاص خود و اسیر کردن یک ملت به بنیان‌های فرهنگی آن ملت هجوم می‌برند. آنها هم چیزهای تازه‌ای را وارد این کشور و ملت می‌کنند، اما به زور و به مقصد جایگزینی آنها با فرهنگ و باورهای ملی آن ملت که نام این تهاجم فرهنگی است. (فرهنگ و تهاجم فرهنگی، ۱۳۸۸)

روش پژوهش

برای دستیابی به فرایند و سازوکار موردنظر این پژوهش، از روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد استفاده شد. این روش که رویکردی استقرایی به پژوهش دارد، اغلب در حوزه‌هایی به کار برده می‌شود که ادبیات نظری مدون و مستحکمی ندارند؛ زیرا مهم‌ترین هدف پژوهش‌هایی که با روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد انجام می‌شوند، استحصال و طراحی الگو و یا نظریه‌ای از دل داده‌ها با رویکردی جزء به کل است. دلیل انتخاب این روش برای پژوهش حاضر نیز از همین جهت بوده است.

جامعه مورد بررسی مقاله حاضر کلیه بیانات رهبر معظم انقلاب با موضوع نفوذ از ابتدای امر در سال ۱۳۶۵ تا تاریخ ۹۵/۱/۱ و سخنرانی در جمع زائران حرم رضوی است. به‌منظور دستیابی ساختار جامعی از منظومه فکری رهبری، اقدام به تمام‌شماری داده‌ها و استفاده از همه سخنرانی‌های ایشان پیرامون موضوع نفوذ، کردیم؟ سخنرانی‌ها و بیانات معظم‌له از «پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای»^۱ استخراج گردید. در همین راستا، ۸۸ سخنرانی به همراه ۴ پیام و یک حکم انتصاب که رهبر معظم انقلاب در آن به تشریح موضوع نفوذ پرداخته‌اند، مورد بررسی قرار گرفت و بخش‌های مرتبط با موضوع پژوهش جداسازی شد که شامل حدود ۲۰ هزار کلمه شد. در ادامه به کمک سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی مورد واکاوی قرار گرفت. روش کدگذاری باز در این پژوهش، «تحلیل سطر به سطر» یافته‌ها بوده که با مطالعه دقیق داده‌ها، عبارت به عبارت و گاه کلمه به کلمه انجام گرفته است. به‌منظور مفهوم‌سازی، داده‌ها به ایده‌های مفهومی جدا از هم خرد شدند و برای هر یک نامی برگزیده شد که نمایانگر مابازای آن بود.

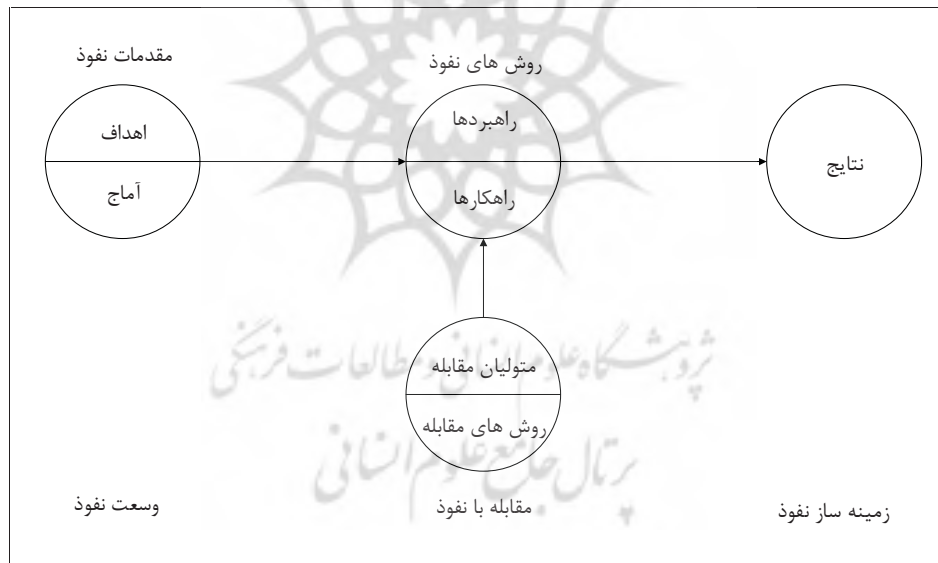
1. <http://farsi.khamenei.ir>.

کدگذاری باز به سرعت به کدگذاری محوری منجر می‌شود و زمان آن فرا می‌رسد که کدگذاری حول محور یک مقوله به منظور عمق و ساختار بخشیدن به آن انجام شود. از دشوارترین فعالیت‌های این پژوهش، کشف راه‌هایی بود که با آن بتوان مقوله‌ها را به هم مرتبط و مناسبات میان مفاهیم اصلی و فرعی را مرتب نمود. برای دستیابی به این منظور، از یادداشت‌های تحلیلی که حین ثبت و پیاده‌سازی داده‌ها تهیه شده بود، بهره برده شد.

پس از آنکه در کدگذاری محوری، مقوله‌ها به صورت منظم پرورده و به زیرمقوله‌ها متصل شد، باید مقوله‌های اصلی نیز به یکدیگر پیوند می‌خورد و طرح نظری بزرگ‌تری شکل می‌گرفت. برای رسیدن به این هدف، با مرور و مرتب کردن مقوله‌ها، جایگاه هریک از مقوله‌های محوری و مقوله‌های اصلی و ارتباط آنها مشخص شد و طرح کلی فرایند و سازوکار نفوذ ترسیم گردید. پس از آن با «بازبینی طرح از لحاظ انسجام درونی و نداشتن خلل در منطق»، «پر کردن مقوله‌های ناپرورده و هرس کردن مقوله‌های زائد» و نیز «سنجش اعتبار طرح»، فرایند و سازوکار ترسیم‌شده مورد پالایش قرار گرفت.

یافته‌های پژوهش

پس از انجام کدگذاری بیانات رهبر معظم انقلاب و کدگذاری محوری و نظری، نهایتاً مدل مفهومی مبتنی بر کدگذاری‌ها طراحی گردید. در این مدل فرایند نفوذ، به سرفصل‌های مقدمات نفوذ، روش‌های نفوذ، مقابله با نفوذ، زمینه‌ساز نفوذ، دامنه نفوذ، نتایج نفوذ طبقه‌بندی گردید.

شکل ۱. فرایند و سازوکار نفوذ بر مبنای دیدگاه مقام معظم رهبری

یک. مقدمات نفوذ

مقدمات نفوذ شامل موارد بعضاً انتزاعی و بالقوه می‌شود که در شکل‌گیری فرایند نفوذ اثرگذار است و شامل «اهداف نفوذ» و «آماج نفوذ» می‌شود. اهداف نفوذ، «چرایی» فرایند نفوذ را شرح می‌دهد و آماج نفوذ به محل اعمال نفوذ و به عبارتی پاسخی به سؤال «به کجا» در فرایند نفوذ است. آماج نفوذ شامل «نخبگان، افراد مؤثر، تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان در مراکز تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی، مدیریت‌ها و در عناصر دولتی» است. اهداف دشمن از اعمال فرایند نفوذ را می‌توان به ۴ زیرمقوله اهداف امنیتی، اهداف فرهنگی، اهداف اقتصادی و اهداف سیاسی افراز کرد.

الف) آماج نفوذ

آماج نفوذ، افراد و محل‌های هدف‌گذاری شده برای اعمال نفوذ است که شامل نخبگان، افراد مؤثر - در مدیریت‌ها و در عناصر دولتی - تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان در مراکز تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی می‌شود. رهبر معظم انقلاب در این رابطه می‌فرماید:

آماج نفوذ هم چه کسانی هستند؟ عمدتاً نخبگان، عمدتاً افراد مؤثر، عمدتاً تصمیم‌گیران یا تصمیم‌سازان، اینها آماج نفوذند؛ اینها هستند که سعی می‌شود روی اینها نفوذ انجام بگیرد؛ بنابراین نفوذ خطر است. (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۴/۹/۴)

ایشان همچنین دانشگاه‌ها را از جمله مکان‌هایی که آماج نفوذ دشمنان قرار دارد می‌دانند:

دست پنهان و آشکار دشمن، دانشگاه‌ها را از جمله اولین آماج‌های توطئه می‌شمرد و این، همه دلسوزان به‌خصوص خود دانشجویان عزیز را به بیداری و حساسیت روزافزون فرا می‌خواند. (همو، ۱۳۸۸/۵/۲۲)

ب) اهداف نفوذ

اهداف نفوذ، هدف دشمن از اعمال و پیگیری فرایند نفوذ هستند و شامل اهداف سیاسی، اهداف اقتصادی، اهداف فرهنگی و اهداف امنیتی می‌شود که نفوذ فرهنگی از سایر اشکال نفوذ مهم‌تر و خطرناک‌تر است ولی اهداف امنیتی از لحاظ تقدم زمانی در ابتدای مسیر نفوذ قرار دارند.

۱. اهداف امنیتی نفوذ

شامل از بین بردن امنیت ملی و تقویت نارضایتی‌ها می‌شود. در این راستا رهبر انقلاب با گوشزد کردن مجدد خطر نفوذ، ضرورت هوشیاری بیشتر در برابر مسائل امنیتی را متذکر می‌شوند:

دشمن، امنیت ملی ما را هدف گرفته است. امنیت ملی برای یک ملت، از همه چیز واجب‌تر است. (همان)

و در جایی دیگر به تأثیرات امنیت ملی بر سایر شئون کشور و اهمیت مقابله با نفوذ امنیتی می‌پردازند:

اگر امنیت ملی نباشد هیچ دولتی نمی‌تواند کار کند؛ برای سازندگی، هیچ سنگی روی سنگ گذاشته نخواهد شد. دشمن این را هدف گرفته است. (همان)

۲. اهداف اقتصادی نفوذ

در برهه کنونی که کشور در دوران پسابرجام قرار دارد، اهمیت دوچندانی یافته است. جلوگیری از سازندگی کشور و نیز تبدیل فرصت‌ها به تهدید از مهم‌ترین عناوین این بخش است. رهبری در رابطه با سازندگی می‌فرماید:

البته، دشمن خیلی تلاش می‌کند که رخنه و نفوذ و تهاجم کند و ضربه بزند و نگذارد سازندگی انجام شود. (همو، ۱۳۷۴/۱۲/۱)

۳. اهداف سیاسی نفوذ

پس از اهداف فرهنگی، بالاترین میزان اهمیت را دارد که تغییر رفتار جمهوری اسلامی را دنبال می‌کند. اهداف سیاسی محاصره و مقابله با جمهوری اسلامی، ایجاد انحراف و پیگیری خط سازش، بزک کردن چهره آمریکا به عنوان دوست مورد اعتماد و شکستن مقاومت را شامل می‌شود.

۴. اهداف فرهنگی نفوذ

که رهبری از آن به عنوان خطری جدی یاد می‌کنند (همان) و می‌توان عنوان جنگ نرم را نیز بدان اطلاق کرد (همو، ۱۳۸۸/۹/۴) شامل تبدیل شهادت به ضدارزش، تغییر فرهنگ و زبان، تغییر مرجعیت فکری، سست کردن پیوند عاطفی و ایمان نسل جوان، ایجاد واگرایی به عقاید اسلامی، جذب جوانان و جلوگیری از آشنایی جوانان با اسلام، بی‌اعتنایی به مفاهیمی چون ناموس و ... و لقاء «ما نمی‌توانیم» و تغییر سبک زندگی می‌شود.

ایشان همچنین در تشریح هدف اصلی نفوذ فرهنگی می‌افزایند: «تغییر باورها، تغییر آرمان‌ها، تغییر نگاه‌ها، تغییر سبک زندگی؛ کاری کنند که این شخصی که مورد نفوذ قرار گرفته است، تحت تأثیر نفوذ قرار گرفته، همان چیزی را فکر کند که آن آمریکایی فکر می‌کند؛ یعنی کاری کنند که شما همان جوری نگاه کنی به مسئله که یک آمریکایی نگاه می‌کند، همان جوری تشخیص بدهی که آن مأمور عالی رتبه

سیا تشخیص می‌دهد؛ در نتیجه همان چیزی را بخواهی که او می‌خواهد؛ بنابراین خیال او آسوده است؛ بدون اینکه لازم باشد خودش را به خطر بیندازد و وارد عرصه بشود، شما برای او داری کار می‌کنی؛ هدف این است، هدف نفوذ این است». (همو، ۹۴/۹/۴)

دو. زمینه‌ساز نفوذ

عنوان زمینه‌سازان نفوذ به آن دسته از عواملی اطلاق می‌شود که به‌طور مستقیم در فرایند نفوذ دخیل نیستند و رابطه علت و معلولی ندارند ولی وجود آنها در بستر و زمینه برای وقوع پدیده نفوذ لازم و حیاتی است. طبیعی است که با اشراف به عوامل زمینه‌ساز نفوذ می‌توان نسبت به برطرف کردن آنها و جلوگیری از شکل‌گیری فرایند نفوذ اقدام کرد. عوامل زمینه‌ساز نفوذ را می‌توان به سه دسته «دامن زدن به اختلافات داخلی، بی‌توجهی به نقاط ضعف خود و ترس و غفلت از دشمن» تقسیم‌بندی کرد. بی‌توجهی به نقاط ضعف که زمینه‌ساز نفوذ می‌شود، این چنین در بیانات رهبری آمده است:

ما در زمینه تصمیم‌گیری‌های اقتصادی و برنامه‌ریزی‌های اقتصادی نقاط ضعفی داشته‌ایم؛ این نقاط ضعف موجب شده است که دشمن احساس کند با تحریم و امثال آن می‌تواند رخنه ایجاد کند؛ این فرصتی است برای ما تا این نقاط ضعفمان را بشناسیم، آنها را برطرف کنیم و ان‌شاءالله برطرف خواهیم کرد. (همو، ۹۲/۸/۲۹)

سه. دامنه و وسعت نفوذ

جریان نفوذ که به نوعی پیچیده‌ترین راهکار دشمن در مقابله با انقلاب اسلامی است دارای ابعاد و دامنه وسیع و گسترده و انواع متفاوتی دارد؛ از جاسوسی و نفوذ فردی گرفته تا نفوذ جریانات پیچیده و مخفی در مراکز تصمیم‌گیری. رهبر انقلاب در این رابطه به تشریح انواع نفوذ می‌پردازد:

نفوذ دو جور است: یک نفوذ موردی است، نفوذ فردی است؛ یک نفوذ جریانی است. نفوذ موردی خیلی نمونه دارد، معنایش این است که فرض کنید یک نفر را با چهره آرایش شده، بزک شده، با ماسک در مجموعه شما بفرستند؛ شما خیال کنید دوست است درحالی‌که او دوست نیست تا او بتواند کار خودش را انجام بدهد؛ گاهی جاسوسی است که این کمترینش است؛ یعنی کم اهمیت‌ترینش جاسوسی است، خبرکشی و خبردهی است؛ گاهی کارش بالاتر از جاسوسی است، تصمیم شما را عوض می‌کند. شما یک مدیری هستید، یک مسئولی هستید، تصمیم‌گیر هستید، می‌توانید یک حرکت بزرگ یا مؤثری انجام بدهید، اگر چنانچه این حرکت را این جور انجام بدهید این به نفع دشمن است،

او می‌آید کاری می‌کند که شما حرکت را این‌جور انجام بدهید؛ یعنی تصمیم‌سازی. در همه دستگاه‌ها سابقه هم دارد؛ فقط هم دستگاه‌های سیاسی نیست، دستگاه‌های روحانی و دینی و مانند اینها هم همیشه وجود داشته. (همو، ۱۳۹۴/۹/۴)

نفوذ موردی انواع گوناگونی دارد و شامل «جاسوسی، نفوذ در مسئولین، نفوذ در بیوت مراجع، نفوذ در دستگاه‌های دینی، نفوذ در مراکز تصمیم‌سازی» می‌شود. نفوذ فردی سابقه بسیار طولانی به قدمت تاریخ تمدن بشری دارد ولی نفوذ جریانی فرایندی جدید است و تأثیری به مراتب بیشتر از نفوذ فردی بر جای می‌گذارد و به همین سبب نیازمند برنامه‌ریزی جدی‌تر و هوشیاری به مراتب بیشتری برای مقابله است. نفوذ جریانی به معنای «شبکه‌سازی داخل ملت» است. رهبر انقلاب در این زمینه می‌فرماید:

منتها از این خطرناک‌تر، نفوذ جریانی است. نفوذ جریانی، یعنی شبکه‌سازی در داخل ملت؛ به وسیله پول که نقش پول و نقش امور اقتصادی اینجا روشن می‌شود. عمده‌ترین وسیله دو چیز (است)؛ یکی پول، یکی هم جاذبه‌های جنسی. آن سمت مورد نظر چیست؟ آن عبارت است از تغییر باورها، تغییر آرمان‌ها، تغییر نگاه‌ها، تغییر سبک زندگی؛ کاری کنند که این شخصی که مورد نفوذ قرار گرفته است، تحت تأثیر نفوذ قرار گرفته، همان چیزی را فکر کند که آن آمریکایی فکر می‌کند؛ یعنی کاری کنند که شما همان جوری نگاه کنی به مسئله که یک آمریکایی نگاه می‌کند - البته یک سیاستمدار آمریکایی، به مردم آمریکا کاری ندارد - همان جوری تشخیص بدهی که آن مأمور عالی رتبه سیا تشخیص می‌دهد؛ در نتیجه همان چیزی را بخواهی که او می‌خواهد؛ بنابراین خیال او آسوده است؛ بدون اینکه لازم باشد خودش را به خطر بیندازد و وارد عرصه بشود، شما برای او داری کار می‌کنی؛ هدف این است، هدف نفوذ این است؛ نفوذ جریانی، نفوذ شبکه‌ای، نفوذ گسترده؛ نه موردی. اگر این نفوذ نسبت به اشخاصی انجام بگیرد که اینها در سرنوشت کشور، سیاست کشور، آینده کشور تأثیری دارند، شما ببینید چه اتفاقی می‌افتد؟ آرمان‌ها تغییر پیدا خواهند کرد، ارزش‌ها تغییر پیدا خواهد کرد، خواست‌ها تغییر پیدا خواهد کرد، باورها تغییر پیدا خواهد کرد. (همان، ۱۳۹۴/۹/۴)

چهار. روش‌های نفوذ

در طی فرایند نفوذ با روش‌هایی مواجه می‌شویم که دشمن از طریق آنان به پیگیری اهداف خود می‌پردازد. با مذاقه در این روش‌ها، آنها را به دو سرفصل راهبردهای نفوذ و راهکارهای نفوذ طبقه‌بندی نمودیم.

الف) راهبردهای نفوذ

اگر در بحث روش‌شناسی فرایند نفوذ دقت نماییم متوجه دو خط مشی کلان دشمن در این حوزه می‌گردیم که در اینجا آنها را با عنوان راهبردهای نفوذ مورد بررسی قرار دادیم. این خط‌مشی‌های کلان عبارتند از «ایجاد خلل در باورها و حمله به سنگرهای معنوی و نیز ایجاد اختلاف در بافت یکپارچه فرماندهی کشور» که دشمن درصدد است با انواع روش‌های گوناگون آنها را دنبال نماید. رهبری در همین رابطه می‌فرماید:

یکی از راه‌های ورود و نفوذ، ایجاد خلل در باورها است؛ باور انقلابی، باور دینی. در معرفت‌های انقلابی و دینی اختلال ایجاد می‌کنند؛ رخنه کردن در اینها است؛ و از همه طرق هم استفاده می‌کنند و آدم‌های گوناگونی هم دارند. (همان، ۱۳۹۴/۶/۲۵)

ب) راهکارهای نفوذ

راهکارهای نفوذ را ابزارهای مورد استفاده دشمن در راستای فرایند نفوذ تعریف و آن را به دو دسته راهکارهای (ابزارها) داخلی و خارجی طبقه‌بندی کردیم که شامل کلیه راهکارهایی است که دشمن در حیطه جغرافیای داخلی و خارجی ایران اسلامی برای پیشبرد فرایند نفوذ به کار می‌برد.

۱. راهکارهای داخلی

راهکارهایی که دشمن با تکیه بر امکانات و ابزارهای داخل کشور در اختیار دارد و برای پیشبرد جریان نفوذ به کار می‌گیرد عبارتند از: «متهم کردن بسیج به تندروی و افراطی‌گری، تخطئه کسانی که بر ارزش‌ها پافشاری می‌کنند، ایجاد احزاب، استفاده از عناصر ضعیف‌النفوس، کمک مالی به ایادی داخلی و غوغاگری، تقویت مالی و رسانه‌ای جریان‌های نامطمئن و به حاشیه راندن جریان‌های اصیل، سرمایه‌گذاری روی جریان‌های دانشجویی».

رهبر معظم انقلاب اسلامی در خصوص یکی از راهکارهای داخلی نفوذ دشمن می‌فرماید:

می‌تواند نفوذ میان انقلابیون و تقویت مالی و رسانه‌ای یک جریان نامطمئن و به حاشیه راندن جریان‌های اصیل در انقلاب باشد. این نیز به معنی بازگرداندن سلطه غرب و تثبیت مدل‌های نوسازی شده غربی و بیگانه از اصول انقلاب و در نهایت، تسلط آنها بر اوضاع است. (همو، ۱۳۹۰/۶/۲۶)

نمونه مشابه این امر را در بعضی کشورها همچون ترکیه، تونس و مصر مشاهده کردیم که ثمره قیام و مجاهدت‌های مردم در نهایت توسط برخی جریان‌های نامطمئن که در بدنه انقلابیون رسوخ کرده و بعضاً

توسط غرب نیز پشتیبانی مالی و حمایت رسانه‌ای می‌شدند باعث انحراف حرکت اصیل مردمی در آن کشورها شد. ایشان همچنین می‌افزایند:

یکی از چیزهایی که مکمل این نفوذ است، تخطئه‌ی کسانی است که بر اصالت‌ها، بر نگاه درست، بر ارزش‌ها پای می‌فشارند؛ این مکمل نفوذ است. نمی‌خواهم بگویم آن کسانی که بسیج را تخطئه می‌کنند، متهم می‌کنند به افراطی‌گری و تند و چه و چه، آگاهانه دارند با نفوذگران همکاری می‌کنند؛ همراهی می‌کنند؛ بنده این ادعا را نمی‌کنم، خبر ندارم اما واقع قضیه این است که این کمک است. اینهایی که در بخش‌های مختلف، با زبان‌های مختلف، بسیج را متهم می‌کنند به تندروی، به افراطی‌گری و چه و چه و چه، دارند در واقع نفوذ را تکمیل می‌کنند؛ پروژه نفوذ به وسیله اینها دارد تکمیل می‌شود؛ چون بسیج جزو آن خاکریزهای مستحکم است؛ بسیج یک خاکریز مستحکم است؛ این خاکریز را نباید سست کرد. (همو، ۱۳۹۴/۹/۴)

و این‌گونه ضرورت تقویت و تثبیت نهادهای انقلابی همچون بسیج را گوشزد می‌نمایند.

۲. راهکارهای خارجی

راهکارهایی که دشمن در خارج از مرزهای ما و با استفاده از ابزارهای بین‌المللی خود دنبال می‌کند را راهکارهای خارجی نام نهادیم که شامل «حضور در منطقه، استفاده از واژه‌های نظارت و حقوق بشر، باز کردن باب مذاکره و ایجاد رابطه، اتحاد همه گروه‌های ضد اسلامی» می‌شود. رهبر فرزانه انقلاب ضمن گوشزد کردن موارد فوق به مسئولین، بیان می‌دارند:

به مسئولین محترم تذکر دادیم و به شما هم عرض می‌کنیم، این است که به هیچ وجه اجازه داده نشود که به بهانه نظارت، اینها به حریم امنیتی و دفاعی کشور نفوذ کنند؛ مطلقاً. مسئولین نظامی کشور به هیچ‌وجه مآذون نیستند که به بهانه نظارت و به بهانه بازرسی و مانند این حرف‌ها، بیگانگان را به حریم و حصار امنیتی و دفاعی کشور راه بدهند. (همان: ۱۳۹۴/۱/۲۰)

و در جریان مذاکرات هسته‌ای و پس از آن در دوران پس‌ابرجام نیز خطر نفوذ از طریق کشاندن ایران به میز مذاکره را این‌گونه گوشزد نمودند:

بیشترین تمرکز آنها برای دشمنی، نظام جمهوری اسلامی است و هر کار بتوانند (می‌کنند) و این هم که دم از مذاکره و گفتگو می‌زنند، برای نفوذ است. (همان: ۱۳۹۴/۷/۱۵)

پنج. مقابله با نفوذ

وقتی که به وجود جریان پیچیده نفوذ اذعان کردیم و چیستی و ماهیت و ابعاد این فرایند پیچیده را مورد بررسی قرار دادیم، ضرورت مقابله با نفوذ بیش از هر زمانی احساس می‌شود. در بحث مقابله با فرایند نفوذ با دو مفهوم متولیان مقابله و روش‌های مقابله مواجه هستیم.

الف) متولیان مقابله

منظور از متولیان مقابله این است که چه کسانی وظیفه مقابله و نقش‌آفرینی در برابر اعمال نفوذ دشمن را بر عهده دارند. با بررسی بیانات رهبری، می‌توان «جوانان و نخبگان، بسیج و تشکل‌های دانشجویی، عالمان دینی و روشنفکران، دولت، نهادهای انقلابی و شورای عالی فضای مجازی» را مصداق اصلی متولیان مقابله با نفوذ دانست.

در همین رابطه رهبری درباره وظیفه جوانان در این زمینه می‌فرماید:

امروز کشور مال جوان‌هاست، متعلق به جوان‌هاست. در بخش‌های گوناگون، جوان‌ها باید خودشان را آماده نگه دارند. با نفوذ دشمنان، با تأثیر فرهنگی دشمنان، با عوامل سست‌کننده‌ای که دشمن در جامعه تزریق می‌کند، شما جوان‌ها مقابله و مبارزه کنید. اسلام را به‌عنوان نجات‌بخش مادی و معنوی بدانید و بشناسید. (همو، ۱۳۹۰/۷/۲۳)

دولت اسلامی نیز بر مبنای وظایف ذاتی خویش و نیز بر مبنای اقتضات زمانه مسئولیت خطیری را بر عهده دارد:

دولت اسلامی موظف است که جامعه را با فرهنگ بالاتر و معلومات عمیق‌تر و آگاهی‌های همگانی مجهز کند و بدین وسیله جلوی نفوذ فرهنگ بیگانه را بگیرد. (همو، ۱۳۶۵/۹/۱۴)

ب) روش‌های مقابله

پس از مشخص شدن متولیان مقابله با نفوذ، به سراغ روش‌های مقابله می‌رویم. روش‌های مقابله با نفوذ، مجموعه راهکارها و خط‌مشی‌هایی است که متولیان مقابله با نفوذ و عموم جامعه باید با استفاده از آنها به مقابله با این فرایند پیچیده بپردازند. روش‌های مقابله با نفوذ را به سه عنوان کلی روش‌های فردی، روش‌های اجتماعی و روش‌های دولتی (حاکمیتی) طبقه‌بندی کردیم.

۱. روش‌های فردی

روش‌های فردی ناظر به خط مشی‌ها و روش‌هایی است که تک تک افراد جامعه موظفند با به‌کارگیری آنها به مقابله با نفوذ دشمن بپردازند. این موارد را تحت عناوین زیر طبقه‌بندی کردیم: «تقویت عزت‌نفس فردی، تقویت ایمان و خودسازی، اراده قوی، بصیرت و چشمان تیزبین، مجاهدت، احیای مفاهیم جهاد و شهید و شهادت و صبر برای خدا و احتساب لله». فردی که دارای عزت‌نفس است و نسبت به خود حس ارزشمندی دارد و دیگران را جز در تقوا برتر از خود نمی‌بیند، دارای اراده‌ای قوی است که گوهر ناب وجود خود را جز به خداوند متعال و در ازای شهادت نمی‌فروشد. چنین فردی است که در مقابل توطئه‌ها و جریان‌ات نفوذ ایستادگی میکند و اجازه رخنه در باورها و اصول انقلاب خود را نمی‌دهد. رهبر انقلاب در این رابطه می‌فرماید:

همه و به‌خصوص جوانان لازم است هوشیارانه و مصمم نقشه دشمنان را خنثی کنند. شرط اصلی موفقیت، تقویت ایمان و آگاهی و نگاه تیزبین به سرانگشتان فعال و خیانتکار دشمن است. (همو، ۸۱/۳/۱)

۲. روش‌های اجتماعی

روش‌های اجتماعی ناظر به مجموعه روش‌هایی است که عموم مردم جامعه، به‌صورت جمعی باید دنبال کنند تا جلوی نفوذ گرفته شود. این روش‌ها عبارتند از «حفظ آمادگی و حضور و عزم، عزت‌نفس اجتماعی، حفظ موج عظیم مردمی، حفظ یکپارچگی ملت، مردم صاحب فکر». مقام معظم رهبری می‌فرماید:

آن ملتی که آمادگی خود را، حضور خود را، عزم راسخ خود را در همه میدان‌ها به نمایش می‌گذارد، دشمن را از نفوذ در خود و غلبه بر خود مأیوس می‌کند. در مقابل افکار جهانی و نگاه‌های جهانی، ملت ایران در هیچ مسئله‌ای، باید اظهار ضعف و عقب‌نشینی نکند. (همو، ۱۳۸۶/۱۰/۱۵)

ملت ما که به فرموده امام راحل به حق، برتر از ملت عصر رسول الله در حجاز و مردم کوفه در عصر امیرالمؤمنین بوده‌اند و تا بدین‌جا با همه توان بار انقلاب را به دوش کشیده‌اند، این بار نیز باید با عزم راسخ و تیزبینی و حضور با بصیرت در صحنه به مقابله با جریان نفوذ بپردازند.

۳. روش‌های دولتی

این روش‌ها معطوف به حاکمیت نظام اسلامی است که با استفاده از ظرفیت‌ها و توان خود با به‌کارگیری

این روش‌ها به مقابله با جریان نفوذ بپردازند. «مرزبندی روشن با دشمن، سخت بودن در مقابل دشمن، اجرای اقتصاد مقاومتی، اجرای کامل شریعت اسلامی، توجه به استقلال کشور، افزایش آگاهی و دانایی عموم مردم» سرفصل‌های این روش‌ها هستند که با توجه به بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی طبقه‌بندی شده‌اند.

رهبر فرزانه انقلاب اسلامی اقتصاد مقاومتی را چاره کار مقابله با نفوذ اقتصادی می‌داند و اشاره می‌کند:

اقتصاد مقاومتی عامل استحکام است در مقابل آن کسانی و آن قدرت‌هایی که از همه ظرفیت اقتصادی و سیاسی و رسانه‌ای و امنیتی خودشان دارند استفاده می‌کنند برای اینکه به این ملت و این کشور و این نظام ضربه وارد کنند. یکی از راه‌هایی که فعلاً پیدا کردند عبارت است از رخنه از راه اقتصاد. ما باید با همه توان، با همه ظرفیت موضوع اقتصاد مقاومتی را در داخل دنبال کنیم؛ این می‌شود تقوای اجتماعی ما در زمینه مسئله اقتصادی. (همو، ۹۴/۴/۲)

روند نام‌گذاری سال‌ها از سوی رهبر انقلاب در طی سالیان گذشته نیز مؤید این امر می‌باشد، به‌گونه‌ای که از سال ۱۳۸۸ عناوین انتخاب شده از سوی ایشان همگی دارای مضامین اقتصادی بوده است که نشان از اهمیت موضوع اقتصاد و نیز نشان از آسیب‌پذیری ما در این حوزه است.

حفظ استقلال کشور در جمیع جهات را می‌توان شاه بیت و وظایف حاکمیت اسلامی در مقابله با

نفوذ دانست:

استقلال به معنای قهر کردن با کشورها نیست، به معنای ایجاد کردن سدّی در مقابل نفوذ کشورها است که نتوانند منافع آن کشور را، منافع (آن) ملت را تحت الشعاع منافع خودشان قرار بدهند؛ این معنی استقلال است و این مهم‌ترین هدف برای یک کشور است. (همو، ۹۲/۱۱/۱۹)

در همین راستا ایشان با مطرح کردن مفهوم «اقتصاد درون‌زا و برون‌گرا» می‌افزایند:

این اقتصاد درون‌زا است. یعنی از دل ظرفیت‌های کشور و مردم می‌جوشد اما درون‌گرا نیست. این اقتصاد با اقتصاد جهانی تعامل دارد و با قدرت با آنها روبه‌رو می‌شود. (همو، ۹۳/۱/۱)

ارتقاء آگاهی و معلومات جامعه نیز از دیگر وظایف دولت و حاکمیت است:

دولت اسلامی موظف است که جامعه را با فرهنگ بالاتر و معلومات عمیق‌تر و

آگاهی‌های همگانی مجهز کند و بدین‌وسیله جلوی نفوذ فرهنگ بیگانه را بگیرد.
(همو، ۶۵/۹/۱۴)

که این امر با به‌کارگیری ابزارهایی مانند رسانه‌ها و برنامه‌ریزی‌های اصولی برای سکان‌داران عرصه فرهنگ عمومی همچون صداوسیما، آموزش و پرورش و... میسر می‌گردد.

شش. نتایج نفوذ

نتایج نفوذ را وضعیتی تعبیر می‌کنیم که فرایند نفوذ به ثمر نشسته است و اهداف بالقوه دشمن، بالفعل گردیده‌اند. در قسمت نتایج نفوذ به توصیف و تشریح این وضعیت و شرایط می‌پردازیم. در صورتی که با مهیا بودن زمینه‌ها در کشور، اقدامات مقابله با نفوذ نتیجه ندهد، شاهد «استحاله انقلاب و تغییر رفتار ایران، حرکت و جهت‌گیری کشور طبق اراده بیگانه، بیکارگی و فساد و تباهی و شکست ملت» خواهیم بود. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در این رابطه با بیان هدف دشمن از دشمنی با جمهوری اسلامی و راهکار آن پس از ناامید شدن از براندازی نظام اسلامی می‌فرماید:

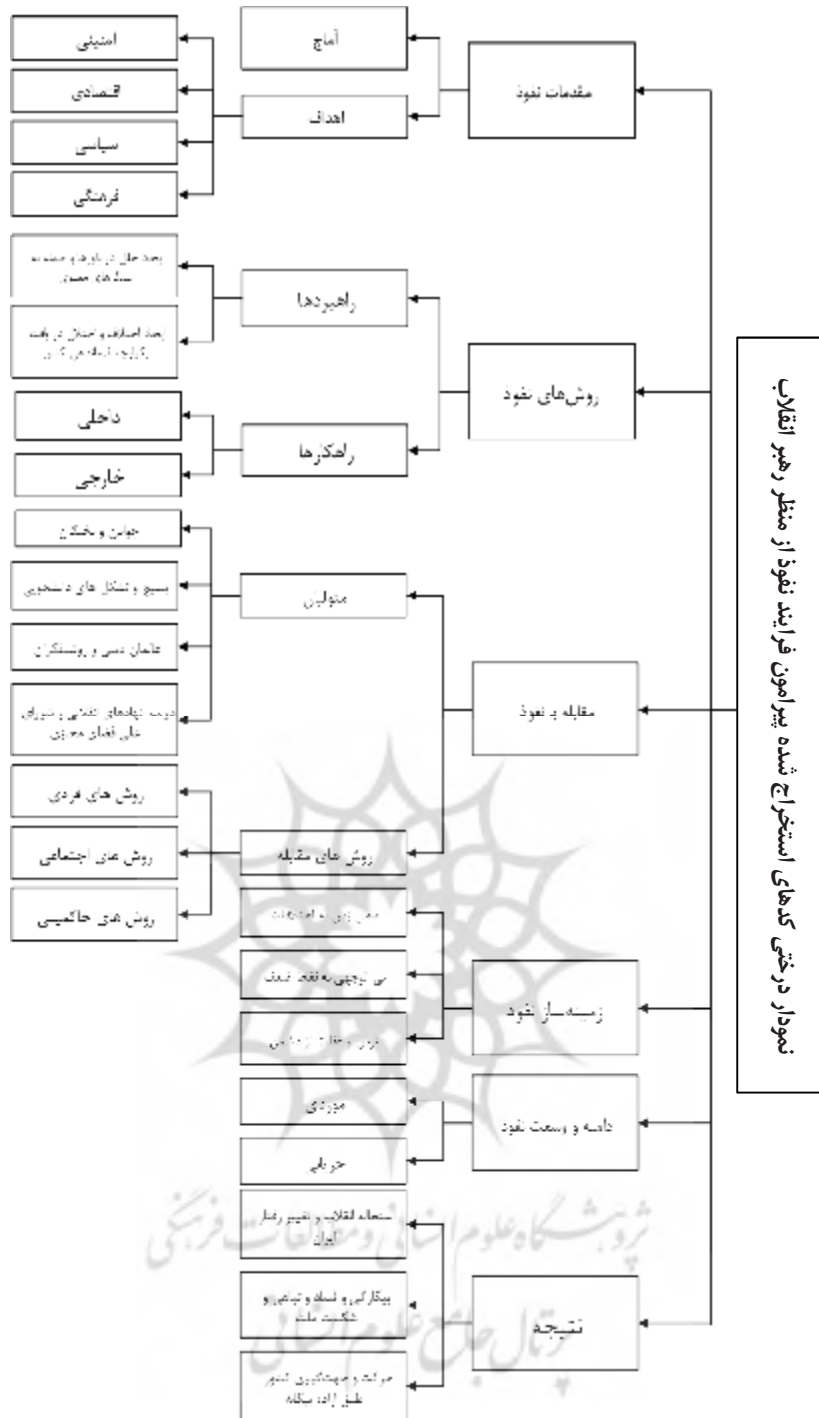
هدف این بود که اگر براندازی نظام جمهوری اسلامی تحقق پیدا نکند، انقلاب را استحاله کنند؛ یعنی صورت انقلاب باقی بماند، اما باطن انقلاب، سیرت انقلاب، روح انقلاب از بین برود. در این زمینه خیلی تلاش کردند. (همو، ۱۳۸۹/۱۱/۱۵)

وابستگی و تغییر فرایندهای محاسبه مسئولان و تصمیم‌گیران پس از نفوذ، نیز این چنین در بیانات رهبر انقلاب اسلامی آمده است:

وقتی یک کشوری تحت نفوذ سیاسی قرار گرفت، حرکت آن کشور، جهت‌گیری آن کشور در دستگاه‌های مدیریتی، بر طبق اراده آنها است. (همو، ۱۳۹۴/۶/۲۵)

نتیجه

در این مقاله در تلاش بودیم تا با بررسی مجموعه بیانات و سخنرانی‌های رهبر معظم انقلاب در رابطه با موضوع نفوذ، به مفهوم‌سازی آن پرداخته و سپس فرایند و سازوکار نفوذ را در منظومه فکری رهبر انقلاب استخراج کنیم. به همین منظور برای دستیابی به فرایند و سازوکار موردنظر این پژوهش از روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد استفاده شد. مدل نهایی نفوذ استخراج شده از بیانات رهبر معظم انقلاب را می‌توان به‌طور کلی به شش بخش «مقدمات نفوذ»، «روش‌های نفوذ»، «مقابله با نفوذ»، «زمینه‌سازان نفوذ»، «دامنه و وسعت نفوذ» و «نتایج نفوذ» تقسیم کرد.

شکل ۲. سخنان مقام معظم رهبری

بررسی بیانات رهبری در موضوع نفوذ نشان داد که تشریح مقدمات فرایند پیچیده نفوذ مانند اهداف دشمن در فرایند نفوذ و آماج فرایند نفوذ در کنار مقوله مقابله با نفوذ، روش‌ها و متولیان، بیشترین حجم مطالب در صحبت‌های رهبری را به خود اختصاص داده است.

رهبر انقلاب با بیانی دلسوزانه و لحنی پدرانانه نسبت به وقوع پدیده نفوذ و خطرات آن هشدار می‌دهند. اهداف دشمن را بیان می‌کنند و به تشریح هریک می‌پردازند و تیزبینانه نقاط هدف دشمن و آماج حملات را رصد می‌کنند و آماده باش لازم را به این نقاط می‌دهند. اهداف سیاسی و فرهنگی را مهم‌تر می‌دانند و اثرات مخرب تری برای آنها قائل هستند ولی از مباحث امنیتی و اقتصادی نیز غفلت نمی‌کنند و آنها را دارای تقدم زمانی نسبت به سایر اهداف می‌دانند.

رهبر معظم انقلاب با دو نگاه کلان‌نگر و جزئی‌نگر روش‌ها و اقدامات دشمن در فرایند نفوذ را می‌نگرند. دیدگاه کلان‌نگر، دو خط مشی کلی این حوزه را تحت عناوین «ایجاد خلل در باورها و حمله به سنگرهای معنوی و نیز ایجاد اختلاف در بافت یکپارچه فرماندهی کشور» تشریح می‌کند. این خط مشی‌های کلان در این مقاله تحت عنوان «راهبردهای نفوذ» نام‌گذاری شدند. دیدگاه جزئی‌نگر با دقتی شدن در روش‌های به کار گرفته شده توسط دشمن به تشریح موارد و جزئیات این امر می‌پردازند. با توجه به جغرافیای عمل این روش‌ها آنها به دو گروه داخلی و خارجی تقسیم‌بندی گردیدند که در این مقاله از آنها تحت عنوان «راهکارهای نفوذ» یاد شده‌اند. این راهکارها در نهایت زیرمجموعه راهبردهای کلانی که ذکر شد عمل می‌کنند.

نقاط ضعف و قوت داخلی می‌توانند نقش مهمی در فرایند مواجهه با تهدیدی به نام نفوذ داشته باشند. از این رو رهبر فرزانه انقلاب اسلامی این عوامل را که در فرایند نفوذ به‌طور مستقیم دخیل نیستند ولی اثرگذاری و ثمربخشی آن در گرو عجزین شدن با این عوامل است را زمینه‌سازان نفوذ نامیده‌اند.

با مذاقه در بیانات رهبر انقلاب مشاهده می‌کنیم که در منظومه فکری ایشان نفوذ جریانی نسبت به نفوذ فردی از درجه اهمیت بالاتری برخوردار است و این به سبب اثرات مخرب این نوع نفوذ و تجربه تلخ تاریخی ملت از آن است. نفوذ جریانی، پدیده‌ای نامرئی، خاموش و خزنده است که عموماً در بلندمدت و بدون نیاز به حضور عنصر خارجی به گونه‌ای عمل می‌کند که تصمیم‌سازان کشور دقیقاً همانند دشمن و براساس میل و اراده او (بدون اینکه خود بدانند) فکر و عمل می‌کنند. از این روست که خطرناک‌ترین و پیچیده‌ترین اقدام دشمن برای مقابله با انقلاب اسلامی نفوذ جریانی است.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای پس از تشریح چستی فرایند و چگونگی عملکرد آن، ضرورت مقابله با آن را خاطر نشان می‌سازند و با مشخص کردن متولیان اصلی مقابله با نفوذ، روش‌های مقابله با این فرایند

پیچیده را نیز تشریح می‌کنند. ایشان در عین برشمردن وظایف مسئولین حکومت و نهادهای حاکمیتی در فرایند مقابله با نفوذ، قائل به مسئول بودن عموم مردم کشور (چه به صورت فردی و چه به صورت جمعی و در قالب فعالیت‌های اجتماعی) هستند و آن را نکته اساسی و مزیت راهبردی کشور در مقابل نفوذ همه‌جانبه و گسترده می‌دانند. در نهایت نتایج نفوذ که حاصل به ثمر رسیدن اهداف اولیه تعیین شده دشمن برای نفوذ است و در کوتاه‌مدت و بلندمدت با توجه به اقدامات دشمن و مقابله داخلی می‌تواند به منصفه ظهور برسند، بیان شده است. در این بین در منظومه فکری رهبر انقلاب اسلامی، می‌توان نتیجه اصلی نفوذ را «حرکت و جهت‌گیری اصلی کشور طبق اراده بیگانه» دانست که در صورت تحقق، سایر نتایج نفوذ نیز محقق می‌شود و بدین‌سان دیگر اثری از انقلاب اسلامی باقی نمی‌ماند و انقلاب دچار استحاله و تغییر سیرت می‌شود و آثار شکست و تباهی ملت نمایان می‌شود.

بر اساس یافته‌های پژوهش می‌توان پیشنهادهایی را به شرح زیر ارائه داد:

۱. تعریف اقدامات لازم در جهت شکل‌گیری آرایش رسانه‌ای نیروهای انقلاب اسلامی در هریک از قالب‌های رسانه‌ای و شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی مأموریتی در راستای مقابله با نفوذ، مبانی فوق برای به‌کارگیری در شبکه‌های اجتماعی نیز می‌تواند منبعی متقن و الهام‌بخش برای سیاست‌گذاران و کاربران این شبکه‌ها باشد؛

۲. ایجاد زیرساخت‌ها و سازوکارهای لازم برای اجرای کامل و دقیق اقتصاد مقاومتی با نگاه برون‌گرا و درون‌زا؛

۳. نظارت دقیق و مستمر بر دستگاه‌های حساس و نهادهای تصمیم‌ساز و نقاط جریان‌ساز در جهت حراست از ایجاد رخنه و نفوذ؛

۴. تقویت فرهنگ با استفاده از عناصر فرهنگی ایرانی - اسلامی جهت تقویت اعتماد به نفس و خودباوری مردم؛

۵. انجام پژوهش‌هایی در رابطه با موضوعاتی چون دیدگاه‌های رهبری در رابطه با نفوذ مانند تاریخچه نفوذ در کشورهای اسلامی و ایران و ...

منابع و مأخذ

۱. آب نیکی، حسن، ۱۳۹۳، «جهانی‌شدن و بحران نفوذ در دولت جمهوری اسلامی ایران»، پژوهش سیاست نظری، ص ۴۲ - ۲۱.
۲. اصلانی، مجتبی، ۱۳۸۹، هزاره سوم و جنگ نرم آمریکا علیه ج.ا. ایران، مدیریت نظامی، ص ۳۲ - ۱.

۳. امامزاده فرد، پرویز، ۱۳۸۹، «بررسی جایگاه قدرت نرم در سیاست: از دوران باستان تا زمان معاصر»، *مطالعات سیاسی*، ص ۱۶۰ - ۱۴۳.
۴. پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه، ۱۳۸۸، *فرهنگ و تهاجم فرهنگی*، بازیابی از پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه: <http://hawzah.net>
۵. جزایری، سید مسعود، ۱۳۹۰، «جنگ نرم از دیدگاه مقام معظم رهبری»، *راهبرد فرهنگ*، ص ۳۲ - ۷.
۶. جلوانی، جواد و محسن شاکری‌نژاد، ۱۳۹۲، *استعمار فرانو امتداد استعمار کهن*، بازیابی از پایگاه اطلاع‌رسانی راسخون: <http://rasekhoon.net>
۷. سلگی، غلامرضا، ۱۳۹۱، «کالبدشکافی جنگ نرم براساس «مدل کارکردی قدرت نرم»»، *پاسداری فرهنگی*، ص ۵۲ - ۲۳.
۸. کتابی، محمود، عنایت‌الله یزدانی، و مسعود رضائی، ۱۳۹۱، «قدرت نرم و راهبرد هژمونیک‌گرایی آمریکا»، *دانش سیاسی*، ص ۱۲۸ - ۱۰۷.
۹. محییان، امیر، ۱۳۸۸، *کالبدشکافی روش‌ها: از فریب تا سبک زندگی*، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>
۱۰. مقام معظم رهبری، ۱۳۹۳/۱/۱، *بیانات در حرم مطهر رضوی*، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>
۱۱. _____، ۱۳۹۵/۱/۱، *بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم رضوی*، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>
۱۲. _____، ۱۳۷۴/۱۲/۱، *بیانات در خطبه‌های نماز عید فطر*، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>
۱۳. _____، ۱۳۸۱/۳/۱، *بیانات در دیدار جمعی از ایشارگران و خانواده‌های شهدا*، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>
۱۴. _____، ۱۳۶۹/۲/۱۲، *بیانات در دیدار معلمان و کارگران*، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>
۱۵. _____، ۱۳۹۴/۷/۱۳، *بیانات در دیدار اعضای ستاد کنگره شهدای استان چهارمحال و بختیاری*، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>
۱۶. _____، ۱۳۹۴/۱۰/۱۴، *بیانات در دیدار ائمه جمعه سراسر کشور*، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>

۱۷. _____ ، ۱۳۶۵/۹/۱۴، بیانات در خطبه‌های نماز جمعه تهران، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>.
۱۸. _____ ، ۱۳۸۶/۱۰/۱۵، بیانات در دیدار مردم ابرکوه، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>.
۱۹. _____ ، ۱۳۸۹/۱۱/۱۵، ترجمه خطبه عربی، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>.
۲۰. _____ ، ۱۳۹۴/۷/۱۵، بیانات در دیدار فرماندهان و کارکنان نیروی دریایی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و خانواده‌های آنان، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>.
۲۱. _____ ، ۱۳۹۲/۱۱/۱۹، بیانات در دیار فرماندهان و کارکنان هوایی ارتش، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>.
۲۲. _____ ، ۱۳۹۴/۴/۲، بیانات در دیدار مسئولان نظام، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>.
۲۳. _____ ، ۱۳۹۴/۱/۲۰، بیانات در دیدار مداحان اهل بیت علیهم‌السلام، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>.
۲۴. _____ ، ۱۳۷۴/۶/۲۰، بیانات در آغاز گردهمایی ائمه جمعه سراسر کشور، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>.
۲۵. _____ ، ۱۳۹۴/۷/۲۰، دیدار رئیس و مدیران سازمان صداوسیما با رهبر انقلاب، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>.
۲۶. _____ ، ۱۳۷۸/۴/۲۱، بیانات در پی حادثه کوی دانشگاه تهران در سال ۷۸، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>.
۲۷. _____ ، ۱۳۸۱/۵/۲۲، پیام به نشست سالیانه انجمن‌های اسلامی دانشجویان مستقل، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>.
۲۸. _____ ، ۱۳۹۰/۷/۲۳، بیانات در اجتماع مردم گیلان غرب، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>.
۲۹. _____ ، ۱۳۹۴/۶/۲۵، بیانات در دیار فرماندهان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>.

۳۰. _____، ۱۳۹۰/۶/۲۶، بیانات در دیدار پنجاه هزار فرمانده بسیج سراسر کشور، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>.
۳۱. _____، ۱۳۹۱/۸/۲۹، بیانات در دیدار پنجاه هزار فرمانده بسیج سراسر کشور، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>.
۳۲. _____، ۱۳۸۸/۹/۴، بیانات در دیدار جمع کثیری از بسیجیان کشور، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>.
۳۳. _____، ۱۳۹۴/۹/۴، بیانات در دیدار فرماندهان گردان‌های بسیج، بازیابی از دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله خامنه‌ای: <http://farsi.khamenei.ir>.
۳۴. واعظی دهنوی، عباس، ۱۳۹۱، «مبانی سیاست خارجی در اندیشه مقام معظم رهبری»، جستارهای سیاسی معاصر، ص ۱۶۹ - ۱۴۱.

